

SZOLGÁK

Dráma

V. FELVONÁS

(Jerman szobája. Este; a bal oldali asztalon viaszgyertya, az íróasztalon petróleumlámpa. Lojzka a bal oldali asztal mellett áll és teát tölt; Geni az íróasztalnál ül; Jerman balról jön.)

GENI: Milyen porosak ezek a papirosok.

JERMAN: Porosak is maradnak. Ugyan minek kell még tovább írni? A szlovén nép története ott befejeződött.

GENI: *(olvassa)* ... „ami megmaradt, бүдös csőcselék volt. Mi is dédapáink unokái vagyunk.”

JERMAN: A kéz megírta az igazságot, mielőtt még a szív az igazság egész szomorúságát tapasztalta volna. A csőcselék pontos és sohasem késlekedik: alighogy a számat kinyitottam, hogy megsértsem, már bosszút is állt.

GENI: *(felkel)* Mikor indulsz a golgotára?

JERMAN: Azt hiszem, már este.

LOJZKA: Hová mennél este?

JERMAN: Nem szeretném halogatni. Mit tegyek még itten? Üljek tán, várjak és töprengjek nyomorúságomon a tükör előtt? Ha már egyszer útra kell kelni, botot a kézbe és isten áldja — könnyhullatás nélkül. Ez az út úgyis rövid lesz s nem túlságosan nehéz. Mikor ez a perc még távol volt, féltem, most azonban szinte örvendek, hogy közel került.

LOJZKA: Ma este a Golicsavára?

JERMAN: Hová?

GENI: Nem a mennyországba! Az éjszaka küszöbén útra készülsz, s még azt kérdi, hová? Nem érnél messzire ma este.

LOJZKA: Igyál és térj magadhoz, már régen nem aludtál.

GENI: Én sem aludnék jól, ha karácsonyra kiüznének a hófúvásba. *(Leül és iszik.)* Jó nekem, hogy csak azért üzöm ezt a szent mesterséget, mert másként unatkoznék a világon. Emlékszel, amikor még dolgozatot írtunk a tanítói hivatás szent és magasztos voltáról. Én dicséretet kaptam, mert a legjobban hazudtam... egyetlen szó sem esett a hegyekről és hegylakókról, sem a foltozott blúzokról, sem a ferde cipősarokról, sem a vízben főtt krumplicsőről, sem a hosszú nyelvekről, sem a goromba iskolafelügyelőről... Ó, hasznos

dolog volt az az írásbeli dolgozat, most már látjuk: aki nem tanult meg korán hazudni, nehezen lesz belőle tökéletes hazudozó. — Egészen felfordult a gyomrom.

LOJZKA: Felfordult a gyomrod, mert van otthonod. Velünk ennek nem lenne szabad megtörténnie. Boldog ember vagy — ha úgy látod, hogy az út nehéz és az idő rossz, meleg földél alá léphetsz. Mi azonban végigjárjuk az utat... Nekünk, megfáradtagnak még a sóhajlás is tilos.

JERMAN: Szabad a halál.

LOJZKA: A gyors halál. Mihez kezdjen az úr egy betegeskedő szolgálóval?

JERMAN: Mindent bölcsen elrendeztek; a hirtelen halál különös isteni adomány. — Mennyi idő van még karácsonyig?

LOJZKA: Szentestéig három nap.

JERMAN: Csak? Az idő hűségesebb szolgáló, nem kell hívni. Az ember mindig készen áll, de ha az óra eléri, túlságosan korán jött.

GENI: Ha adósságokat csinálisz erre az útra, szólj nekem.

JERMAN: Nagyon köszönöm. Erre az útra azonban nem fogok pénzt költeni.

ORVOS: *(bairól jön; Jerman hozzá lép)* Én végeztem, a többi végezze el a plébános és az Úristen. Mit szóljon a tudomány ott, ahol a természet ítélkezett?

JERMAN: Tehát tényleg, igazán útra kell kelni?

ORVOS: Hogy érti ezt... útra kelni?

JERMAN: Nem tudom, doktor úr, mikor szolgálhatom meg a sok jószágát. Azt hiszem, soha.

ORVOS: Nem jegyeztem fel ezeket a jószágokat. *(Kezet nyújt.)* Ki szállna perbe az Istennel? Ítélezett, tehát elrendeltetett. Vigasztalásra nincs szüksége, maga már megszokta a fájdalmat.

GENI: Vallóban megszokta... Még meg is fázna, ha a záporból fedél alá kergetnék.

ORVOS: De nem volt ez így jó... Nem volt ez így jó... Roszszul cselekedett.

JERMAN: *(elkapja a kezét)* Magyarázza meg... hogyan cselekedtem... hogyan kellett volna cselekednem... *(Lojzkához.)* Tölts teát a doktor úrnak... Magyarázza meg! Az én szívemben ugyanis olyan gondolat... olyan baljóslatú gondolat él... felér a gyors halállal... Szeretném az ön szájából hallani. *(Teával kínálja az orvost.)*

ORVOS: Ön nagyon beteg... Még ez a kis csésze is túlságosan nehéz az ön számára... Ez a közönséges és piszkos élet elkapta a lelkét, súlyosan megsebezte magát... Nem tud élni... Nem tud! Az ember, ember, a kenyér és bor mindenekelőtt, minden egyéb csak árnyék. A meggyőződés, meg minden egyéb semmi más, csak köpönyeg... Mit, köpönyeg, legfeljebb esernyő! Tudja, én orvos vagyok, s azt mondom, hogy az egészségre, főleg pedig az emésztésre nagyon hasznos, ha az ember időről időre megváltoztatja, úgy szólván felújítja meggyőződését... mint ahogyan a vér is megújul.

JERMAN: Nem, efféle bölcsességre nem vágyakoztam. De, nagyon kérem, azt magyarázza meg: ha, mondjuk, nem úgy cselekedtem volna, mint ahogy cselekedtem... ugye?

ORVOS: Ha másként cselekedett volna...

JERMAN: Meg tud-e esküdni rá, írásban adhatja-e, hogy anyámnak csak egyetlen napját... mit?... csak egyetlen óráját, egyetlen pillanatát megmenthetném?

LOJZKA: *(feláll)* Egy szót se... Ne válaszoljon!

ORVOS: Mit mondjak? Ha meggondoljuk a dolgot...

JERMAN: Egyetlen óráját? Egyetlen pillanatát?

ORVOS: Lehetséges.

JERMAN: Köszönöm. *(Az ajtóig kíséri az orvost, aztán visszatér. Felölti kabátját.)* A plébánosért megyek, Lojzka, maradj itt és vigyázz az anyámrá!

GENI: *(felkel)* Elkísérlek a plébániáig.

JERMAN: Velem, istentelen emberrel jössz az utcára, s még-hozzá sötétben?

GENI: A keresztény ember útjára... *(Jerma és Geni elmegy.)*

LOJZKA: *(az asztalhoz lép, papírlapot vesz a kezébe; halkan)* Kedvesem, szívből üdvözöllek... Ez vagy, üdvözllet a szenvedésben... Alighogy a könny felszáradt...

HVASZTJA: *(jő a háttérből, batyuval a kezében.)*

LOJZKA: *(ül)* Hát te honnan kerülsz ide... ebbe a szomorú házba?

HVASZTJA: *(közelebb lép és batyuját az egyik székre teszi)* Arra gondoltam, utasembernek többet mond egy szíves szó az arany-pénznél is, így hát eljöttem.

LOJZKA: Azért, hogy megvigasztald s azt monddad: ne haragudj, ó lélek, hogy megöltünk.

HVASZTJA: Olyan ember, akinek felesége és három gyermeke van, nem öl meg senkit.

LOJZKA: *(feláll)* Hát van szív ez alatt a sötét köpönyeg alatt?

HVASZTJA: *(bal oldalon leül)* Azt hiszem, létezett. Szív, lélek, meggyőződés és minden egyéb — fiatal embereknek való. Hadd mulasson a fiatalság! Én öreg vagyok és nős és három gyermekem van. A meggyőződés olyan, mint a tej főle. Mihez kezdesz vele, ha tej nincs?

LOJZKA: Azért jobb, ha az ember lemond a tejfölről — a tejért...

HVASZTJA: Igaz. Kezdetben szegényletesnek látja, aztán csak kellemetlennek, végül természetesnek. Ha az ember nős és három gyermeke van, belátja, hogy minden szó, legyen az akármilyen úri hangzású és szép, csupán csak metaforája a legfontosabb szónak: kenyér.

LOJZKA: Keserű evangéliuma ez az önkéntes rabságnak... Minek élni?

HVASZTJA: Vajon kérde-e a magányos fa: minek növekedni? Növekszik, felnő, elkorhad... Csak az Úristen tudja, mért állította a helyére.

(Jerman és a plébános a háttérből jönnek; a plébános némán áthalad a szobán és balra el.)

JERMAN: Ha azért jöttél, hogy szenteltvizet hintsél, túlságosan korán érkezted.

HVASZTJA: Azért jöttem, hogy kezet nyújtsak neked. Keserű lesz az utad, harmadrészét magam is bejárnám helyetted... de csak a harmadát, mert öreg vagyok és kimerült.

JERMAN: Szívből köszönöm ezt a jó szándékú harmadot... Az út azonban egy és oszthatatlan, akárcsak az Isten vagy a halál.

HVASZTJA: Arra gondoltam, hogy fáradt, éhes és szomjas leszel ezen az úton, ezért hoztam neked egy kis útravalót, szerény útravalót, amilyen útravaló egy olyan ember kezéből jöhet, aki nős és három gyermeke van.

JERMAN: Hála vagyok az útravalóért, s hála a szíves gondolatért is; de ezen az úton, habár keservesnek ígérkezik, sem részvétre, sem útravalóra nem lesz szükségem. Bocsáss meg, ha megsértettelek, amint megsértettek mások is téged és a te fekete köpönyegedet. De fiatal voltam még, az emberek hitét kérdezgettem, s a nyelvükről ítéltem meg őket... Most tudom, hogy a jó bornak nem kell cégér. *(Kezet szorít vele.)*

HVASZTJA: S az útravaló...

JERMAN: Igazán, barátom, nincs rá szükségem.

HVASZTJA: Pedig az útravalóról azt mondanám, hogy az ember sose tudja este, vajon éhes lesz-e reggel. Nem jó gondolatot küldött néked az Isten, a szemedből látom; Isten el is veszi majd tőled idejében. *(A háttér felé indulnak, Hvasztja elmegey.)*

JERMAN: Most pedig adj te is kezet, Lojzka, mindkét kezéd adjad.

LOJZKA: Nem sietős az utam, nem szeretnék még egyedül maradni; félek ettől az éjszakától.

JERMAN: Zárkózz be a szobába, az esti imánál emlékezz rám, s gondolataink találkoznak majd az út derekán.

LOJZKA: Hiszel, hogy a lelkek beszélgetnek, s a gondolatok üdvözlik egymást. Tegnap este, nem sokkal éjfél előtt, hallottalak. Felzokogtál.

JERMAN: S te kabátot terítettél magadra és ajtót nyitottál.

LOJZKA: Hogy elinduljak hozzád. De aztán eszembe jutott, hogy éjféltre jár.

JERMAN: Akkor én bánatosan nekiültem, hogy hosszú és keserves búcsúlevelet írjak néked. Alighogy azonban szívesen megszólítottalak, egyszerre könnyű és derűs lett a szívem. Így a hozzád szálló pusztá gondolat meggyógyított engem.

LOJZKA: Csak akkor hívsz, ha magányos vagy; de ha beszélsz velem, gondolataid elrejtőznek. Úgy elzáród a szenvedésedet, mint valami aranykincset... Tárd fel őket a hűségesek szemeknek.

JERMAN: Olyan messze maradt mögöttem a fájdalom, hogy magam is alig ismerem rá. Mintha súlyos teher esett volna le a vállamról; nem érzem többé... Valamikor fiatal voltam. Mikor is volt az? Úgy érzem, ezer esztendeje. Valamikor volt édesanyám, valamikor voltak barátaim, kedvesem is volt. Valamikor előttem állt az élet, mint napfényben ragyogó országút. Mikor múlt el minden? Csak az Úr isten tudja. Mintha a szél tollpíhét fújta el volna a tenyeremről — volt, nincs. Az emlékezés sincs többé és a fájdalom sincs többé; a szív oly üres és álomba hajló, hogy már sóhaj se kél benne. Álomba hajló... Hát nem gyönyörűséges ez a fáradt szunnyadás, amikor alig-hogy lehunyja szemét az ember, már látja is a sóvárgott álmot? Úgy szeretném már látni... Add a kezed, Lojzka!

LOJZKA: Búcsúzol, mint mindig.

JERMAN: Az ember sose tudja, mikor vesz erőt rajta az utolsó álom... Köszönts viszont, ha majd meghallod üdvözlésemet!

LOJZKA: Ma este nem oltok világot; várom köszöntésedet.

JERMAN: *(mindkét kezét megszorítja)* Erigy... kísérfjen Isten és a jószerepcse.

KALANDER: *(bekopogtat és a szobába lép)* Ne haragudj, uram; nappal azonban rábámésczkodnak az emberre.

JERMAN: Mi mondanivalód van?

KALANDER: Két dolgról szeretnék beszélni. Megtaláltam az embert, aki sebet ejtett rajtad. Mit tegyünk vele?

JERMAN: Igazán jól tette Hvasztja, hogy útravalót hozott. Nos add neki a sonkát és tészát; ne bánja, hogy rosszul talált el.

KALANDER: Ez az egyik. A másik meg: ünnepekre, azt hiszem gyűlést hívunk egybe.

JERMAN: Micsodát?

KALANDER: Gyűlést. Legutóbb hárman voltunk, most heten leszünk együtt antikrisztusok.

JERMAN: Én már nem veszek részt a gyűlésen. Nem szeretnék hitvány búcsút venni. Lásd: útra készen álllok... Adj kezét! *(Nézi Kalander kezét.)* Ez az egy felér az én két kezemmel! Ez a kéz kovácsolja majd ki a világot. Nem, én többet nem veszek részt gyűléseken. Ti, akiknek szívében fiatalság van, akiknek öklében hatalom, ti cselekedjete! A ti vállatok lesz majd az élet támasza, az enyém már megfáradt... Öreg vagyok és álomba hajló...

KALANDER: Ha barátira lesz szükséged, uram, ne feledkezz meg majd rólam.

JERMAN: Kísérfd ki Lojzkát. Menjete! *(Az ajtó előtt.)* Még egyszer add a kezed, Lojzka... Állj meg, hadd nézzek a szemedbe... ezen a szomorú búcsún... Erigy és járj szerencsével! *(Lojzka és Kalander elmennek.)*

JERMAN: *(lassan az íróasztalhoz megy és eloltja a világosságot)*
Jobb szerettem volna, ha a vihar olt el, amíg még lánggal égtem... Szomorú saját magunkba hunyni... Kialudni az ürességben, mint olaj nélkül maradt lámpa...

(Plébános balról jön; mindketten halkán beszélnek.)

JERMAN: Köszönöm. S bocsásson meg, ha megsértettem.

PLÉBÁNOS: Tudja még a miatyánkot?

JERMAN: Még el tudnám mondani.

PLÉBÁNOS: Imádkozzék ma este.

JERMAN: Ön ismeri az efféle dolgokat, s az Isten tévedhetetlen törvényei szerint ítéli meg őket: ha valakinek egy pillanattal megrövidítettem az életét — bűn volt az?

PLÉBÁNOS: Bűn volt.

JERMAN: Mindegy, hogy egy perccel vagy ezer évvel...

PLÉBÁNOS: Bűn volt.

JERMAN: S ha ez az ember mindennekefelett kedves volt az én szívemnek... ha... mondjuk az édesanyám volt...

PLÉBÁNOS: Boruljon térdre ma este és imádkozzék... Isten olyan, mint az utasember; szomjúhozza a szíves szavakat, s viszonozza őket.

JERMAN: S végül még egyet, uram, még egyet mondjon nékem: ha most letérdelnék és imádkoznék...

PLÉBÁNOS: Megbocsáttatnék magának.

JERMAN: S megtérítették az a pillanat is? Talán hétszeresen?

PLÉBÁNOS: Isten kegyelmes.

JERMAN: S ha a nyelv azt mondaná, amit mond, a szívben azonban sem imádság, sem megbánás nem volna...

PLÉBÁNOS: Nem bocsáttatnék meg magának.

JERMAN: Isten erős és igazságos; nem a nyelvet akarja, a szíveket keresi. *(Mindketten a háttérben.)*

PLÉBÁNOS: Áldásomat az útra! S ha szíven ez könnyítene, megmondhatom: *(Lassan beszél.)* azt, amit maga tett, megtenném én is, Isten méltatlan szolgája! *(A plébános elmegy.)*

JERMAN: Az erős Isten éppoly kegyelmes, mint amilyen igazságos. *(Balra el, a függöny mögül gyertya világít.)*

JERMAN: *(a bal oldali szobában)* Anyám! Csak még egyszer nézzen rám, édesanyám! Csak még egy szót szóljon, csak még egyszer mosolyogjon rám! *(Szünet.)* Nézze, itt térdelék maga előtt, édesanyám, kezemet összetéve, anyám! Csak egy szót szóljon, csak egy üdvözlő szót mondjon! *(Szünet.)* Anyám! Úgy cselekedtem, ahogy a szívem parancsolta; hazug szóra nem tanított, anyám, szívem a maga szívéből való; s a szívből származik a gondolat és a szó. Anyám! ha azt parancsolja, hogy imádkozzam, imádkozni fogok, ha azt parancsolja, hogy böjtöljek, böjtölni fogok; de ne parancsolja, hogy ezt a szívet kövel helyettesítsem... *(Szünet.)* Édesanyám, keze a kezemben van, de ez a kéz hideg és mozdulatlan. Könyörületes volt, mikor

vétkeztem, most nem könyörületes, mikor idegen bűn súlya alatt roskadozom... Az ajkát nézem, édesanyám... Ó, nem szavak, egyetlen mosoly is megáldana... Ó, anyám, most jobban, mint azelőtt, áldásra és szeretetre vágyom... Beteg vagyok és tehetetlen, vágyakozom az anyai szóra... Nem indulhatok el utamra, ó, anyám, mielőtt meg nem áld... (Szünet.) A száj mozdulatlan, a szem néma... Kelj fel, utasember, nem jó az áldás!...

JERMAN: *(balról jön; kezébe veszi a gyertyát, az íróasztalhoz viszi, s a falra néz, melyen feszület függ)* Ott vagy? még sose láttalak... Üdvözöllek, Názáreti, most megismerlek, megismerlek téged és a te szívedet!... *(Kinyitja a fiókot, s revolvert húz elő)* Kinek mondjak istenhozzádót? Ki viszonzná a szavamat, ha köszönteném?

Az ÉDESANYA hangja: *(a szobából)* Franc!

LOJZKA hangja: *(kívülről)* Franc!

(Lojzka a háttérből jön, köpönyegbe burkoltan.)

JERMAN: Meghallottál! Lelkem, lányom, asszonyom! Menjünk, hogy megáldjon! *(Lojzkával együtt balra indul.)*

F ü g g ö n y

CSUKA Zoltán fordítása

